

«ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ»: ΤΟ ΠΟΙΗΜΑ ΤΟΥ ΣΙΜΩΝΙΔΗ (338e6 – 348c4)

Η ΑΙΤΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ: (ο Πρωταγόρας προσκομίζει το ποίημα αυτό για να δείξει την αδυναμία ορισμού της Αρετής)

Ο διάλογος ξεκίνησε με τον Σωκράτη να αναπτύσσει τα επιχειρήματά του πως η 'Αρετή' δεν διδάσκεται, και τον Πρωταγόρα να τα αντικρούει επιτυχώς με τον μύθο του Προμηθέα. Βλέποντας ο Σωκράτης την κατάρρευση των επιχειρημάτων του η μόνη λύση που βρήκε για να αντικρούσει τον Πρωταγόρα ήταν να επιζητήσει την εύρεση του ορισμού της 'Αρετής', κι έτσι μέσω αυτού να αποδείξει στον Πρωταγόρα ότι η έννοια αυτή δεν διδάσκεται. Βέβαια δεν πρέπει να λησμονούμε ότι αυτό που αρνείται ο Σωκράτης είναι η δυνατότητα της 'Αρετής' να διδαχθεί από ένα δάσκαλο σε ένα μαθητή. Αντιθέτως ποτέ δεν αρνήθηκε – και φυσικά ήταν βαθειά του πεποίθηση – ότι την έννοια αυτήν όλοι οι άνθρωποι μπορούν, αλλά και πρέπει, να την μάθουν, όχι όμως μέσω 'διδασκαλίας', αλλά μέσω της 'διαλεκτικής'. Όταν ο Πρωταγόρας αντελήφθη ότι η πορεία της συζητήσεως πηγαίνει στον ορισμό της 'Αρετής', εκεί δηλ. που εξυπηρετείται ο Σωκράτης, βάζει σε εφαρμογή ένα σχέδιο απαξίωσης του ορισμού της 'Αρετής' βασισμένο στον εξής συλλογισμό:

- i. Οι Έπικοί ποιητές αποτελούν για μας στοιχείο αδιάφρεστο 'Παιδείας'
- ii. Ο ποιητής Σιμωνίδης εμφανίζεται συγχυσμένος γύρω από τον ορισμό της 'Αρετής'
- iii. ΑΡΑ: η έννοια της 'Αρετής' δεν μπορεί να οριστεί, κι έτσι πρέπει να σταματήσουμε (338e7-339a9).

Το ποίημα λοιπόν του Σιμωνίδη το φέρνει ο Πρωταγόρας ως επιχειρήμα για να αποδείξει στον Σωκράτη την σύγχυση που επικρατεί γύρω από τον ορισμό της 'Αρετής', οπότε είναι μάταιο να συνεχίσουν. Σ' αυτό το ποίημα ο Σιμωνίδης εμφανίζει δύο απόψεις για την 'Αρετή', μια πρώτη που είναι και η δική του, και μία δεύτερη που είναι του γνωστού σοφού Πιττακού, με την οποία όμως ο Σιμωνίδης διαφωνεί. Ο Πρωταγόρας διαπιστώνει πως ανάμεσα στην άποψη του του Σιμωνίδη περί 'Αρετής' και στην διαφωνία του πάνω στην άποψη του Πιττακού για την 'Αρετή', υπάρχει μία σοβαρή 'αντίφαση', η οποία αποδεικνύει πως και οι ποιητές ήταν συγχυσμένοι γύρω από την έννοια της 'Αρετής'. Η πρώτη άποψη περί 'Αρετής', που ανήκει στον ίδιο τον Σιμωνίδη εμφανίζεται στο ποίημα ως εξής:

«ἄνδρ' ἀγαθὸν μὲν ἀλαθέως γενέσθαι χαλεπὸν, χερσίν τε καὶ ποσὶ καὶ νόῳ τετράγωνον, ἄνευ ψόγου τετυγμένον. Ἐνας ἀνδρας για να γίνει 'Ενάρετος', είναι πολύ δύσκολο, δηλ. να είναι αλάνθαστος και στα χέρια και στα πόδια και στο μυαλό, χωρίς κανένα ελάττωμα».

Όμως αμέσως μετά στο ίδιο ποίημα ο Σιμωνίδης εκφράζει την διαφωνία του με την άποψη που έχει ο Πιττακός για την 'Αρετή' ως εξής:

«οὐδὲ μοι ἐμμελέως τὸ Πιττάκειον νέμεται, καίτοι σοφοῦ παρὰ φωτὸς εἰρημένον» χαλεπὸν φάτ' ἐσθλὸν ἔμμεναι. Δεν θεωρώ λογικό αυτό που έχει πει ο Πιττακός, παρὰ το γεγονός ότι λέχθηκε από ένα σοφό άνθρωπο. Λέει δηλ. πως είναι δύσκολο να γίνει κανείς 'γενναίος', 339b1-c5».

Η γνώμη του Πρωταγόρα είναι πως ανάμεσα σ' αυτές τις δύο απόψεις του Σιμωνίδη υπάρχει μία σοβαρή αντίφαση, η οποία συγχύζει την έννοια της 'Αρετής', διότι ο Σιμωνίδης εμφανίζεται να λέει εν ολίγοις τα εξής:

1. Θεωρώ πως είναι δύσκολο να γίνει κάποιος ενάρετος «ἀγαθὸν μὲν ἀλαθέως γενέσθαι χαλεπὸν»
2. Διαφωνώ με την άποψη του Πιττακού πως είναι δύσκολο να είναι κάποιος ενάρετος «χαλεπὸν φάτ' ἐσθλὸν ἔμμεναι»,

το οποίο σημαίνει ότι:

- (2a) Συμφωνώ πως είναι εύκολο να είναι κάποιος ενάρετος

Άρα κατά τον Πρωταγόρα ο Σιμωνίδης 'αντιφάσκει' πάνω στο ζήτημα της 'Αρετής', αφού στην (4) δέχεται πως είναι δύσκολο να γίνει κάποιος ενάρετος, ενώ στην (5) διαφωνεί με αυτό που συμφώνησε στην (4). Το συμπέρασμα για τον Πρωταγόρα είναι πως κάθε αναζήτηση πλέον του ορισμού της 'Αρετής' είναι μάταιη, αφού κανείς δεν μπορεί συμφωνεί πάνω στο περιεχόμενό της, οπότε το καλύτερο που έχουν να κάνουν τώρα είναι να σταματήσουν την αναζήτηση του ορισμού.

Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΗ: (ο Σωκράτης έχει κάθε συμφέρον να αποδείξει ότι τα ποιητικά κείμενα δεν προσφέρονται ως απόδειξη λογικών επιχειρημάτων)

Ο Σωκράτης είναι αποφασισμένος να συνεχίσει την αναζήτηση του ορισμού της 'Αρετής', γι' αυτό πρέπει να βρει τρόπους να ακυρώσει την αντίφαση που παρουσιάζει το πιο πάνω ποίημα. Όμως γνωρίζει πολύ καλά πως όποια άποψη πολεμάς με την 'λογική', ακόμη κι αν την ακυρώσεις, στην ουσία την αναβαθμίζεις στα μάτια των υπολοίπων, γιατί φαίνεται πως την αξιολογείς ως κάτι ιδιαίτερος σημαντικό, διότι διαφορετικά δεν θα επιστράτευες 'λογικά επιχειρήματα' για να την αντικρούσεις. Γι' αυτόν τον λόγο αποφασίζει να κάνει κάτι πρωτοποριακό: βρίσκει επιχειρήματα που φαίνονται 'λογικά', όμως είναι τόσο εξόφθαλμα 'παράλογα', ώστε πιο πολύ γελοιοποιούν το ποίημα, παρά ακυρώνουν την 'αντίφασή' την οποίαν ισχυρίζεται ο Πρωταγόρας ότι βλέπει μέσα στο ποίημα του Σιμωνίδη. Αυτό όμως δεν φαίνεται να τον ενοχλεί τον Σωκράτη ιδιαίτερα, αφού πιο πολύ τον συμφέρει να ακυρώσει την άποψη του Πρωταγόρα γελοιοποιώντας το ποίημα αυτό και την ποίηση γενικώς, παρά βρει πραγματικά 'λογικά' επιχειρήματα, τα οποία ακόμη κι αν την ακυρώσουν, εν τούτοις θα την αναβαθμίσουν. Η αρχή γίνεται όταν ο Πρωταγόρας τον ρωτά: «*Τιὸιὰ γνώμη ἔχεις, Σωκράτη, γιὰ τὰ δύο αὐτὰ ἀποσπάσματα; Θεωρεῖς ὅτι ὁ Σιμωνίδης ἐκφράζει τὴν ἰδίᾳ γνώμη καὶ στὰ δύο, ἢ διαφορετικῇ;*», και ο Σωκράτης αρνείται την ύπαρξη 'αντίφασης' πάνω στο ζήτημα της 'Αρετής' (339c6-d11).

Η 1^η ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ: (η διαφορετικότητα των δύο απαρεμφάτων αποδεικνύει την διαφορετικότητα των δύο αποσπασμάτων, 340b8-d5)

Η πρώτη προσπάθεια που κάνει ο Σωκράτης για να αποδείξει ότι ανάμεσα στις προτάσεις (1) & (2) δεν υπάρχει αντίφαση, όπως ισχυρίζεται ο Πρωταγόρας, συνδυάζεται με το δευτερεύοντα σκοπό που έχει, την γελοιοποίηση της ποίησης γενικώς. Αυτό το επιτυγχάνει με ένα περίεργο τρόπο, που είναι ο εξής: επεξεργάζεται με δήθεν 'λογικό' τρόπο κάποια ποιητικά δεδομένα που προσφέρουν οι δυο αυτές προτάσεις, τα οποία όμως είναι τόσο εξόφθαλμα 'εκτός λογικής', ώστε το μόνο που κάνουν είναι να προσβάλλουν την ποίηση γενικώς και να την καθιστούν πλήρως αναξιόπιστη.

Η δήθεν τυπική 'λογική' του Σωκράτη, με την οποίαν θα αρνηθεί την αντίφαση ανάμεσα στις (1) & (2) βασίζεται πάνω στην διαφορετική ερμηνεία που έχουν κατά την γνώμη του δυο απαρέμφατα, το 'γενέσθαι' στην (1) και το 'ἔμμεναι (=εἶναι)' στην (2), τα οποία χρησιμοποιούνται ως υποκείμενα στις δύο απρόσωπες εκφράσεις· στην (1) χρησιμοποιείται στην άποψη του Σιμωνίδη: «Χαλεπόν ἐστι γενέσθαι τινὰ ἀγαθόν», και στην (2) στην άποψη του Πιττακού: «Χαλεπόν ἐστι ἔμμεναι (=εἶναι) τινὰ ἐσθλόν». Ο Σωκράτης ισχυρίζεται πως οι σημασίες των 'γενέσθαι' και 'εἶναι' διαφέρουν, καθώς με την έκφραση 'Χαλεπόν ἐστι γενέσθαι τινὰ ἀγαθόν' ο Σιμωνίδης δηλώνει πως «*εἶναι δύσκολο νὰ γίνει κάποιος γενναῖος*», ενώ με την έκφραση 'Χαλεπόν ἐστι ἔμμεναι (=εἶναι) τινὰ ἐσθλόν' ο Πιττακός εννοούσε πως «*εἶναι δύσκολο νὰ παραμείνει κάποιος γενναῖος*», οπότε όταν ο Σιμωνίδης διαφωνεί με την άποψη του Πιττακού, δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι αντιφάσκει με την δική του άποψη που εξέφρασε πριν λίγο.

Οι προτάσεις (1) & (2) ερμηνεύονται πλέον ως:

1. Θεωρώ πως είναι δύσκολο να γίνει κάποιος ενάρετος

(2b) Διαφωνώ με την άποψη του Πίττακού πως είναι δύσκολο να παραμείνει κάποιος ενάρετος που σημαίνει:

(2c) Θεωρώ πως είναι εύκολο να παραμείνει κάποιος ενάρετος.

Άρα δεν υφίσταται η 'αντίφαση' την οποίαν έφερε ο Πρωταγόρας ως πρόφαση για να διακοπεί η αναζήτηση του ορισμού της Αρετής.

Ότι η 'λογική' αυτή είναι εντελώς 'παράλογη', δεν χωρεί αμφιβολία. Εξ άλλου γι' αυτό έγινε τόσο 'παράλογη', για να δείξει ότι δεν πρέπει να παίρνουμε την ποίηση στα σοβαρά. Όμως ο Σωκράτης, που σε ζητήματα 'ειρωνείας' ήταν ακαταμάχητος, γνώριζε καλά πως όταν θέλεις να εξευτελίσεις ένα 'λογικό' επιχείρημα, τότε πρέπει να κάνεις ό,τι μπορείς για να το στηρίξεις 'λογικά', διότι όσο περισσότερο θα στηρίζεις την 'λογική' του, τόσο περισσότερο να αποδεικνύεις τον 'παραλογισμό' του. Ακολουθώντας λοιπόν ο Σωκράτης αυτήν την τακτική, προσπαθεί να 'λογοκοποιήσει' όσο γίνεται περισσότερο αυτό το 'ψευδο-λογικό' του επιχείρημα, για να το προσβάλει στον ίδιο βαθμό. Γι' αυτό τον λόγο φέρνει ως παράδειγμα ορισμένους στίχους από τα «Έργα & Ημέρες» του Ησίοδου, όπου κατά την γνώμη του ο Ησίοδος χρησιμοποιεί τα δύο αυτά απαρέμφατα με τις δύο διαφορετικές πιο πάνω σημασίες, του 'γίνομαι' και 'παραμένω':

«γενέσθαι μὲν ἀγαθὸν χαλεπὸν εἶναι – τῆς γὰρ ἀρετῆς ἔμπροσθεν τοὺς θεοὺς ἰδρῶτα θεῖναι –
ὅταν δέ τις αὐτῆς εἰς ἄκρον ἵκηται, ῥῆϊδ' ἰν δῆπειτα πέλειν, χαλεπὴν περ ἐοῦσαν, ἐκτῆσθαι.

*Τό να γίνει κάποιος ενάρετος είναι δύσκολο – γιατί οι θεοί έχουν θέσει ως προϋπόθεση πολύ ιδρώτα –
όταν όμως κάποιος φτάνει στην κορυφή, τότε είναι εύκολο, αν και ήταν αρχικά δύσκολο».*

Ο τρόπος με τον οποίον ο Σωκράτης εκθέτει, αλλά και συγχρόνως γελοιοποιεί το επιχείρημά του είναι μοναδικός, διότι στο αυθεντικό ποίημα του Ησιόδου δεν απαντούν τα απαρέμφατα ‘γενέσθαι’ και ‘έκτῆσθαι’, οπότε όλη η επιχειρηματολογία του καταρρέει – εξ άλλου αυτό ήθελε και ο ίδιος. Το αυθεντικό κείμενο του αποσπάσματος στο ποίημα «Έργα & Ημέρες» είναι το εξής:

«τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρῶτα θεοὶ προπάραιθεν ἔθηκαν / ἀθάνατοι· μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐς αὐτὴν / καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται, / ῥηιδίη δὴ ἔπειτα πέλει, χαλεπὴ περ ἐοῦσα. Οἱ ἀθάνατοι θεοὶ ἔχουν θέσει ως προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀρετὴν τὸν ἰδρῶτα· ὁ δρόμος ὅμως ποὺ ὁδηγεῖ σ' αὐτὴν εἶναι μακρὺς καὶ ἀνηφορικὸς καὶ ἀνώμαλος στὴν ἀρχή· ὅταν ὅμως κάποιος φτάνει στὴν κορυφή, ἡ ἀρετὴ γίνεται εὐκόλη, ἀν καὶ ἦταν δύσκολη, Ἡσιόδ. Έργα 289-292».

Να υποθέσουμε ότι ο Σωκράτης δεν θυμόταν ακριβώς τα λόγια των στίχων του Ησιόδου, αυτό είναι εντελώς αδύνατον, διότι αν συνέβαινε κάτι τέτοιο, τότε σε καμία περίπτωση δεν θα επικαλείτο το συγκεκριμένο απόσπασμα ως απόδειξη. Άρα το θυμόταν, αλλά θέλησε σκοπίμως να αλλάξει στους στίχους, για να δείξει ότι η ποίηση είναι τόσο αναξιόπιστη, ώστε ο καθ' ένας μπορεί να αλλάζει όποτε θέλει το περιεχόμενο των αποσπασμάτων ενός ποιήματος, με το οποίο επιθυμεί να αποδείξει κάτι.

Η 2^η ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ: (η διαφορετική σημασία του επιθέτου ‘χαλεπός’ αποδεικνύει την διαφορετικότητα των δύο αποσπασμάτων – αλλά μόνο ως ένα αστείο! 341a2-342a5)

Η 2^η προσπάθεια του Σωκράτη να εξαλείψει την μεταξύ των (1) & (2) αντίφαση, αλλά και να γελοιοποιήσει και να καταστήσει αναξιόπιστη την ποίηση, γίνεται πάνω στην βάση της σημασίας που υποτίθεται ότι έχει το επίθετο ‘χαλεπός’ στις προτάσεις (1) & (2), όμως στην ουσία πρόκειται για ένα αστείο που κάνει ο Σωκράτης σε συνεννόηση με τον Πρόδικο. Ο σκοπός του δήθεν αυτού αστείου είναι να περιέλθει ο Πρωταγόρας σε μία κατάσταση σύγχυσης όσον αφορά την διακρίβωση της αντίφασης στα δύο αυτά αποσπάσματα του Σιμωνίδη, κι έτσι να εγκαταλείψει την αναζήτηση της αλήθειας μέσω λογοτεχνικών ποιητικών κειμένων.

Το δήθεν αυτό αστείο βασίζεται στην μαρτυρία του Πρόδικου ως καταγόμενου από την Κέα, πως όλοι οι Κείοι, αλλά και ο Σιμωνίδης που ήταν κι αυτός Κεός, ερμηνεύουν το επίθετο ‘χαλεπός’ όχι ως ‘δύσκολος’, αλλά ως ‘Κακός’. Με αυτήν την μαρτυρία του Πρόδικου ο Σωκράτης προσπαθεί να αποδείξει στον Πρωταγόρα ότι ο Σιμωνίδης στην (2) διαφώνησε με την γνώμη του Πιττακού: «*χαλεπὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι*», διότι δήθεν νόμισε ότι ο Πιττακός εννοούσε: «*εἶναι κακὸν πράγμα νὰ παραμένει κανεῖς γενναῖος*». Όμως ο Σωκράτης παραδέχεται πως όλο αυτό ήταν ένα κακόγουστο αστείο, που έγινε μόνο και μόνο για να προκαλέσει στον Πρωταγόρα την αμφισβήτηση γύρω από την εγκυρότητα που προσφέρουν τα ποιητικά κείμενα, όταν τα χρησιμοποιεί κάποιος για να λύσει προβλήματα λογικής.

3^η ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ: (η διαφορετικότητα των δυο απαρεμφάτων επανέρχεται μαζί με την χρήση του αντιθετικού συνδέσμου ‘μέν’, 342a6-343c7)

Ο Σωκράτης επιχειρεί για μία ακόμη φορά να αποδείξει την απουσία αντίφασης ανάμεσα στις (1) & (2), αλλά και να γελοιοποιήσει συγχρόνως το ποίημα του Σιμωνίδη και την ποίηση γενικότερα ακολουθώντας την ίδια ακριβώς τακτική· εμφανίζει δήθεν ‘λογικά’ επιχειρήματα, που όμως στο τέλος αποδεικνύονται αναξιόπιστα. Για τον σκοπό αυτόν τώρα χρησιμοποιεί την ύπαρξη του αντιθετικού συνδέσμου ‘μέν’ στην πρόταση (1), και δηλώνει ότι η χρήση του συνδέσμου αυτού αποδεικνύει ότι ο Σιμωνίδης είχε κατά νου να αντιπαραθέσει την δική του γνώμη περί ‘Αρετής’ στην γνώμη του Πιττακού. Όμως όταν αντιπαρατίθενται δυο γνώμες, δεν μπορεί να είναι μεταξύ τους **αντιφατικές**, αλλά διαφορετικές ή και αντίθετες (343c8-d5). Ο τρόπος με τον οποίον επιχειρηματολογεί εδώ ο Σωκράτης ανήκει στην ζώνη της λογικής που λέει ότι: «*ἡ γνώμη ριζώνει στὴν ἀπαιτήση, καὶ ἡ θεωρία στὸ αἶτημα*». Για να το πούμε πιο καθαρά: ο τρόπος με τον οποίον αντιμετωπίζει τον Πρωταγόρα, είναι αυτός με τον οποίον οι Σοφιστές αντιμετώπιζαν τους αντιπάλους τους. Ο Σωκράτης πρώτα βρίσκει «τι θέλει να αποδείξει», και κατόπιν ψάχνει να βρει τρόπους να το στηρίξει. Αυτό που θέλει να αποδείξει είναι πως οι δύο γνώμες που παρουσιάζει ο Σιμωνίδης στο ποίημά του ‘*δεν είναι αντιφατικές*’, όπως ισχυρίζεται ο Πρωταγόρας, αλλά απλώς ‘αντιπαρατιθέμενες’. Το σκεπτικό του είναι το εξής:

Για να βάλει ο Σιμωνίδης τον σύνδεσμο 'μέν' στην δική του άποψη περί 'Αρετής', σημαίνει ότι ήθελε να την αντιπαραβάλει με μία επόμενη, κι επειδή δεν υπάρχει άλλη, η μόνη που ακολουθεί είναι η άποψη του Πιττακού περί 'Αρετής', στην οποία οντως υπάρχει ο σύνδεσμος 'δέ'. Όταν όμως κάποιος αντιπαραβάλλει δύο απόψεις, δεν μπορεί να εμφανίζει την δεύτερη ως αντιφατική με την πρώτη, δηλ. είναι αδύνατον να πεις:

α. «θεωρώ ότι 'α = χ'»,

και αμέσως μετά να πεις:

β. «διαφωνώ ότι 'α = χ'»,

διότι δεν έχεις πλέον αντιπαράθεση, αλλά αντίφαση.

4^η ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ: (επιστρατεύεται ως επιχείρημα η συντακτική θέση του επιρρήματος 'άλαθέως' 343c8 – 344b6)

Στην προσπάθειά του ο Σωκράτης να στηρίξει την 'αντιπαράθεση' των προτάσεων (1) & (2), και να ακυρώσει την 'αντίφαση', έχει φέρει μέχρι στιγμής ως στοιχεία βοηθητικά (1^{ον}) την διαφορετική ερμηνεία των δύο απαρεμφάτων 'γενέσθαι' και 'έμμεναι = εἶναι', και (2^{ον}) την αντιθετική χρήση του συνδέσμου 'μέν', ενώ την διαφορετική ερμηνεία του επιθέτου 'χαλεπός' την εγκατέλειψε, αφού παραδέχθηκε ότι ήταν ένα αστείο, λες και όλα όσα έχει ήδη πει, και όσα πρόκειται να πει στην συνέχεια δεν είναι μία ουσιαστική 'φάρσα'. Όμως διαπίστωσε έγκαιρα ότι με μόνο αυτά τα δύο στοιχεία η 'λογικότητα' του επιχειρήματος χωλαίνει, διότι δεν έχει ξεκαθαριστεί με ποιά λέξη συντάσσεται το επίρρημα 'άλαθέως' (=όντως – πράγματι) στην (1). Αν το επίρρημα αυτό συνταχθεί με το επίθετο 'άγαθόν' που βρίσκεται δίπλα του, τότε καταστρέφεται όλη η 'αντιπαράθεση', την οποία υποστηρίζει ο Σωκράτης, διότι δημιουργείται το εξής:

1. *Είναι δύσκολο να γίνει κάποιος πραγματικά ενάρετος*

(2b) *Διαφωνώ με την άποψη του Πιττακού πως είναι δύσκολο να μείνει κάποιος ενάρετος.*

Αν παραμείνει αυτή η θέση του 'άλαθέως', τότε η επιζητούμενη 'αντιπαράθεση' θα πρέπει να αναζητηθεί ανάμεσα στο 'πραγματικά ενάρετος' της (1) και στο 'μη πραγματικά ενάρετος' της (2b), που όμως δεν υπάρχει, οπότε δεν υπάρχει και 'αντιπαράθεση'. Για να λύσει αυτό το πρόβλημα ο Σωκράτης συντάσσει το επίρρημα 'άλαθέως' με το 'χαλεπόν γενέσθαι', οπότε αποκαθίσταται πλέον η επιζητούμενη αντιπαράθεση' ως εξής:

(1b) *Είναι πραγματικά δύσκολο να γίνει κάποιος ενάρετος*

(2b) *Διαφωνώ με την άποψη του Πιττακού πως είναι δύσκολο να μείνει κάποιος ενάρετος.*

Τώρα πλέον η αντιπαράθεση ανάμεσα στην (1b) και την (2b) αποκαθίσταται πλήρως.

Η ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ: (το επίθετο 'δύσκολος' δεν αντικαθίσταται μόνο από το 'εύκολος', αλλά κι απ' το 'αδύνατος', 344b7-c5).

Ο Σωκράτης μετά την αποκατάσταση των δύο προτάσεων, την οποία επεχείρησε με βάση τις μέχρι τώρα αναλύσεις που έχει κάνει, φτάνει στο τελικό στάδιο της υποκριτικής 'λογικότητας' με την οποία αντιμετώπισε μέχρι τώρα τα δυο αυτά ποιητικά αποσπάσματα του Σιμωνίδη. Απομονώνει την πρόταση (2b):

(2b) *Διαφωνώ με την άποψη του Πιττακού πως είναι δύσκολο να μείνει κάποιος ενάρετος.*

και δηλώνει ότι η άποψη αυτή του Σιμωνίδη ερμηνεύεται λάθος, αν δεχθούμε ότι με αυτήν ο Σιμωνίδης εννοούσε:

(2c) *Συμφωνώ πως είναι εύκολο να μείνει κάποιος ενάρετος.*

Η ερμηνεία (2c) είναι εσφαλμένη, διότι κατά τον Σωκράτη όποιος διαφωνεί με την άποψη ότι «το Χ είναι δύσκολο», δεν σημαίνει κατ' ανάγκην ότι συμφωνεί με την άποψη πως «το Χ είναι εύκολο», διότι μπορεί να εννοεί πως «το Χ είναι αδύνατον». Κι αυτό ακριβώς συμβαίνει εδώ, διότι ό,τι δεν είναι 'δύσκολο' δεν σημαίνει κατ' ανάγκην ότι είναι 'εύκολο', αφού μπορεί να είναι 'αδύνατον'. Και για να αποδείξει ότι ο Σιμωνίδης αρνούμενος το 'δύσκολο' αποδεχόταν το 'αδύνατον', κι όχι το 'εύκολο', παρουσιάζει την συνέχεια του ποιήματος, στο οποίο ο Σιμωνίδης φέρεται να λέει πως:

«ἄνδρα δ' οὐκ / ἔστι μὴ οὐ κακὸν ἔμμεναι, / ὃν ἀμήχανος συμφορὰ καθέλη· *Δεν είναι δυνατόν ένας άνδρας να μην δώσει την εικόνα του 'κακού', όταν τον καταβάλλει μία ανίκητη δυστυχία.*»

Όταν λοιπόν ο Σιμωνίδης φαίνεται ότι αποδέχεται πως δεν υπάρχει καθ' ολοκληρίαν ενάρετος άνδρας, αυτό αποδεικνύει πως η πρόταση (2b) δεν πρέπει να ερμηνευθεί όπως η (2c), αλλά ως:

(2d) *Συμφωνώ πως είναι αδύνατον να μείνει κάποιος ενάρετος*

Ο ΚΑΤΑΚΕΡΜΑΤΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ: (η επ' άπειρον παραμονή στην κατάσταση του 'ενάρετον' είναι αδύνατη, 344c6 – 345d1).

Ο Σωκράτης συνεχίζει με την όσο γίνεται λεπτομερέστερη ανάλυση του ποιήματος του Σιμωνίδη ακολουθώντας μία 'στρουκτουραλιστική' μέθοδο, η οποία αντί να ερμηνεύει το ποίημα, στην ουσία το 'καταστρέφει', διότι η 'τέχνη' δεν αντέχει σε τέτοια μέθοδο ερμηνευτικής προσέγγισης. Ο Σωκράτης φυσικά και το γνώριζε αυτό, πως δηλ. η αισθητική ανάλυση της τέχνης δεν συνταιριάζεται με τον 'λογικό στρουκτουραλισμό', όμως αυτό ακριβώς θέλει να αποδείξει, κι έτσι να απορρίψει την τάση του Πρωταγόρα να προσκομίζει ποιητικά κείμενα για να αποδείξει αυτό που θέλει.

Ο Σωκράτης προχωρεί τώρα στην απόδειξη της ορθότητας της (2d), πως δηλ. «Είναι αδύνατον να μείνει κάποιος ενάρετος». Ο τρόπος όμως με τον οποίον προχωρεί στην απόδειξη αυτήν είναι ένας τρόπος που δεν μπορεί να εφαρμοστεί στην ποίηση, διότι η 'τέχνη' κρίνεται με βάση την 'αισθητική, κι όχι με βάση την 'λογική', την οποίαν εδώ ο Σωκράτης ακολουθεί, και είναι η εξής: Φτιάχνει τον ακόλουθο συλλογισμό:

- (i) μια ανίκητη συμφορά καταβάλλει αυτόν που είναι 'όρθιος' και όχι 'πесμένος'
- (ii) δηλ. οι ανίκητες συμφορές καταβάλλουν τους 'ικανούς', τους 'ενάρετους'.
- (iii) ΑΡΑ: ένας που είναι 'ενάρετος' έχει δύο πιθανότητες, (α) να παραμείνει για κάποιο χρονικό διάστημα έτσι όπως είναι, (β) να τον βρει μια συμφορά και να μετατραπεί σε 'κακό'.
- (iv) ο 'μη ενάρετος' (=ο κακός – ανίκανος) δεν τις έχει αυτές τις δύο πιθανότητες, αφού όντας 'μη ενάρετος' η μόνη επιλογή του είναι να μείνει αυτό που ήδη είναι, δηλ. 'μη ενάρετος'.

Με βάση τώρα την πρόταση (iii) ένα 'ενάρετο' άνθρωπο αν τον βρει μία ανίκητη συμφορά είναι αδύνατον να μη μετατραπεί σε 'μη ενάρετο' (=κακό). Όταν λοιπόν ο Πιπτακός έλεγε ότι «Είναι δύσκολο να μείνει κάποιος ενάρετος», δεν είχε δίκιο, και σωστά ο Σιμωνίδης διαφώνησε με την άποψη αυτήν. Δεν διαφώνησε όμως διότι θεωρούσε πως «Είναι εύκολο να μείνει κάποιος ενάρετος», αλλά διότι σύμφωνα με την πρόταση (iii) κάθε 'ενάρετος' άνθρωπος έχει την πιθανότητα να μετατραπεί σε 'μη ενάρετο', άρα είναι αδύνατον να 'μείνει' για πάντα 'ενάρετος'.

Στην προσπάθειά του ο Σωκράτης να στηρίξει το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε, πως δηλ. 'είναι αδύνατον ένας ενάρετος να παραμείνει για πάντα ενάρετος', δημιουργεί πάλι ένα συλλογισμό βασισμένο πάνω στην επαγγελματική δραστηριότητα των ανθρώπων:

- (i) για να γίνει κάποιος ικανός σε ένα επάγγελμα, πρέπει να έχει προϋπάρξει σ' αυτό ως ανίκανος
- (ii) κι όταν γίνει ικανός σε ένα επάγγελμα, τότε ενδέχεται κάποια στιγμή να αποδειχθεί ανίκανος
- (iii) όμως ο εξ αρχής ανίκανος σ' ένα επάγγελμα δεν μπορεί να 'γίνει' ανίκανος, αφού ήδη είναι
- (iv) μόνο ο ικανός μπορεί να εμφανίζεται άλλοτε ικανός, κι άλλοτε ανίκανος.
- (v) ΑΡΑ: έχει δίκιο ο Σιμωνίδης που εκφράζει πρώτα την άποψη ότι είναι 'δύσκολο' να γίνει κάποιος ενάρετος, διότι από 'μη ενάρετος' πρέπει να γίνει 'ενάρετος'. Είναι 'δύσκολο', όχι όμως και 'αδύνατον'.
- (vi) ΚΑΙ: επίσης έχει δίκιο ο Σιμωνίδης που διαφωνεί με την άποψη του Πιπτακού, ο οποίος ισχυρίζεται ότι είναι 'δύσκολο' κάποιος όντας ενάρετος να παραμείνει ενάρετος, αφού δεν είναι 'δύσκολο', αλλά 'αδύνατον'.

Και για να ισχυροποιήσει ακόμη περισσότερο την ερμηνεία της προτάσεως (2d), πως δηλ. ο Σιμωνίδης εννοούσε ότι: «Συμφωνά πως είναι αδύνατον να μείνει κάποιος ενάρετος», παραθέτει τους επόμενους στίχους του ποιήματος:

«τοῦνεκεν οὐ ποτ' ἐγὼ τὸ μὴ γενέσθαι / δυνατὸν διζήμενος κενεὰν ἐς / ἄπρακτον ἐλπίδα
μοῖραν αἰῶνος βαλέω, / πανάμωμον ἄνθρωπον, εὐρυεδέος ὅσοι / καρπὸν αἰνύμεθα
χθονός· / ἐπὶ δ' ὑμῖν εὐρὼν ἀπαγγελέω. Οὐδέποτε ἐγὼ ἐπιδιώκοντας αὐτὸ που εἶναι ἀδύνατον
να γίνῃ, θα βάλω τὸ μέλλον τῆς ζωῆς μου πάνω σε μία προσδοκία ἀπραγματοποίητη, δηλ.
στην ἀναζήτηση εὐδαιμονίας ἀνθρώπου χωρὶς ἐλαττώματα ἀνάμεσα σ' ὅλους ὅσοι ζοῦν στὴν γῆ. Κι ἀν
τον βρω, θα σὰς τὸ ἀναγγείλω»

όπου ο Σιμωνίδης όντως παραδέχεται πως δεν είναι 'δύσκολο', αλλά 'αδύνατον' να υπάρξει (ή να παραμείνει) ένας άνθρωπος ενάρετος επί μακρόν.

Η 'ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ' ΤΟΥ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ: (Η παρουσίαση του Σωκρατικού παραδόξου «οὐδείς ἐκὼν κακός», 345c6-346c1).

Και ξαφνικά ο Σωκράτης νοιώθει την ανάγκη να εκμεταλλευτεί ένα επόμενο στίχο του ποιήματος του Σιμωνίδη, για να παρουσιάσει μία δική του θεωρία περί 'Αρετής' και 'Κακίας', η οποία έλεγε εν ολίγοις ότι «κανείς δεν γίνεται ενάρετος ή μη ενάρετος (=κακός) διότι το θέλει, αλλά διότι έχει ή δεν έχει την απαραίτητη γνώση», που με πιο απλά λόγια σημαίνει ότι για τον Σωκράτη η επιλογή ανάμεσα στο γίνει κάποιος 'Ενάρετος' ή 'Μη ενάρετος' δεν είναι αποτέλεσμα της ελεύθερης βουλήσεώς του, αλλά συνέπεια της 'γνώσης' ή της 'άγνοιας' που τον διακρίνει. Η γνωστή Σωκρατική ρήση επί του συγκεκριμένου θέματος είναι «Οὐδείς ἐκὼν κακός». Η ερμηνεία που έχει δώσει ο Σωκράτης σ' αυτήν την άποψη εν συντομία βασίζεται στον ακόλουθο συλλογισμό:

- (i) *όλοι οι άνθρωποι θέλουν πάντοτε να κάνουν αυτό που τους ωφελεί*
- (ii) *κανείς άνθρωπος δεν θέλει να κάνει κάτι που τον βλάπτει (πλην των παραφρόνων)*
- (iii) *υπάρχουν άνθρωποι που δεν γνωρίζουν τι τους ωφελεί και τι τους βλάπτει*
- (iv) *αυτοί λόγω της 'άγνοιας' αντιστρέφουν αυτό που τους βλάπτει σε αυτό που τους ωφελεί*
- (v) *ΑΡΑ: όταν κάνουν κάτι κακό, νομίζουν ότι αυτό είναι προς όφελός τους*
- (vi) *ΑΡΑ: όσοι κάνουν κάτι κακό (=οι μη ενάρετοι), το κάνουν από άγνοια του καλού*
- (vii) *ΑΡΑ: κανείς δεν κάνει το κακό (=μη ενάρετος) διότι το θέλει, αλλά διότι αγνοεί το καλό.*

Την αφορμή για την παρουσίαση αυτής της θέσεως την πήρε ο Σωκράτης από του επόμενους στίχους του ποιήματος του Σιμωνίδη, όπου ο ποιητής φέρεται να λέει ότι:

«πάντας δ' ἐπαίνημι καὶ φιλέω, / ἐκὼν ὅστις ἔρδη / μηδὲν αἰσχρόν· Ὅλους τους εκτιμῶ
και τους αγαπῶ, όσοι με την θέλησή τους δεν κάνουν κάτι κακό».

Προκειμένου λοιπόν ο Σωκράτης να βρει την επιζητούμενη αφορμή, εντοπίζει ένα 'δήθεν' πρόβλημα που περιέχει η πιο πάνω φάση του Σιμωνίδη, και αφορά την συντακτική θέση του επιθέτου 'ἐκὼν'. Κατά την αντίληψη του Σωκράτη η συντακτική θέση που 'τώρα' βρίσκεται το επίθετο 'ἐκὼν' δημιουργεί τεράστιο λογικό πρόβλημα. Το σκεπτικό της Σωκρατικής διαφωνίας με την θέση του επιθέτου είναι η ακόλουθη:

- (i) Αν το επίθετο 'ἐκὼν' παραμείνει στην θέση του, τότε λογικά προσδιορίζει την πρόταση 'ὅστις ἔρδη μηδὲν αἰσχρόν'.
- (ii) Τότε όμως πρέπει να δεχθούμε ότι ο Σιμωνίδης εννοούσε ότι: «επαίνῶ αυτόν που δεν κάνει κάτι κακό με την θέλησή του».
- (iii) Μια τέτοια όμως δήλωση εκ μέρους του Σιμωνίδη είναι εντελώς απαράδεκτη, διότι λέγοντας κάτι τέτοιο αφήνει το υπονοούμενο πως: «υπάρχουν άνθρωποι που κάνουν το κακό με την θέλησή τους».
- (iv) Όμως αυτό είναι αδύνατον, διότι κανείς δεν κάνει το κακό με 'την θέλησή του', αλλά όλοι όσοι βλάπτουν τους άλλους, τους βλάπτουν διότι νομίζουν ότι αυτό που κάνουν 'δεν είναι κακό', άρα βλάπτουν τους άλλους 'άκοντες' (=παρά την θέλησή τους).
- (v) Επειδή λοιπόν ο Σιμωνίδης ήταν αρκετά μορφωμένος, αποκλείεται να έβαλε το 'ἐκὼν' ως προσδιορισμό στην αναφορική πρόταση, και το σίγουρο είναι ότι αυτό προσδιορίζει πλέον τον ίδιο τον ποιητή.

Κατά την γνώμη πλέον του Σωκράτη το επίθετο 'ἐκὼν' μετά την νέα του συντακτική θέση δίνει το εξής νόημα στην πιο πάνω φράση του Σιμωνίδη:

«πάντας δ' ἐπαίνημι καὶ φιλέω ἐκὼν, ὅστις ἔρδη / μηδὲν αἰσχρόν· Ὅλους με την θέλησή μου τους εκτιμῶ και τους αγαπῶ, όσοι δεν κάνουν κάτι κακό».

Και προσπαθώντας ο Σωκράτης να δικαιολογήσει τα αδικαιολόγητα, προβαίνει σε μία ακόμη εξόφθαλμα και ειρωνικά 'παράλογη' εξήγηση της αλλαγής της συντακτικής θέσεως του επιθέτου, που είναι η ακόλουθη: «Προφανώς ο Σιμωνίδης είναι τόσο ενάρετος άνθρωπος ώστε πολλές φορές στην ζωή του θα βρέθηκε στην ανάγκη να προσποιηθεί ότι 'αγαπᾷ' κάποιους που κανονικά δεν θα έπρεπε, αλλά λόγω σεβασμού αναγκάστηκε να δηλώσει ότι τους συμπαθεί. Για παράδειγμα ένας γιος ενάρετος, αν οι γονείς του τον κακομεταχειριστούν, αυτός θα αναγκαστεί να δηλώσει ότι τους αγαπά. Ομοίως κι ένας ενάρετος πολίτης, αν η πόλη του τον κακομεταχειριστεί, εκείνος από σεβασμό σ' αυτήν θα αναγκαστεί να πει πως την αγαπά. Άρα οι ενάρετοι άνθρωποι πολλές φορές βρίσκονται στην ανάγκη να δηλώνουν πως αγαπούν κάποιον από ανάγκη. Ο Σιμωνίδης εδώ τώρα με το επίθετο 'ἐκὼν' να προσδιορίζει τον ίδιο, θέλει να δηλώσει ότι η αγάπη που νοιώθει για τους καλούς ανθρώπους δεν είναι ούτε προσποιητή, ούτε εξαναγκαστική, αλλά προέρχεται από την ελεύθερη βούλησή του»

Ο ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Ο Σωκράτης ολοκληρώνοντας την κριτική που άσκησε πάνω στο ποίημα του Σιμωνίδη, παρουσιάζει κάποιους επόμενους στίχους του ποιήματος, όπου ο Σιμωνίδης επαναδιατυπώνει την πιο πάνω άποψη, πως δηλ. δεν θεωρεί ότι υπάρχουν άνθρωποι απόλυτα ενάρετοι, και πως δεν είναι αδύνατον κάποιος να παραμείνει επί μακρόν ενάρετος. Ο στίχος που μνημονεύει ο Σωκράτης είναι ο ακόλουθος:

«πάντα τοι καλά, τοῖσιν τ' αἰσχρὰ μὴ μέμικται Ὅλα τα βλέπω να είναι πράγματι καλά, σε όσα δεν υπάρχει ανάμειξη κάποιου κακού, 346c3-c9»

Και ο Σωκράτης εδώ παρατηρεί πως όταν ο Σιμωνίδης έλεγε πως «Ὅλα τα βλέπω να είναι πράγματι καλά, σε όσα δεν υπάρχει ανάμειξη κάποιου κακού», δεν εννοούσε σε καμία περίπτωση πως «Είναι καλό, ό,τι δεν είναι κακό», διότι τότε θα ήταν σαν να ήθελε να πει πως «Είναι λευκό, ό,τι δεν είναι μαύρο», πράγμα που είναι προφανώς λάθος. Αυτό που σύμφωνα με τον Σωκράτη εννοούσε ο Σιμωνίδης είναι πως: «θεωρώ ότι είναι καλό, ό,τι δεν έχει ανάμειξη μέσα του με στοιχεί του κακού», ενώ φυσικά μπορεί να έχει ανάμειξη με στοιχεία κάποιας μετριότητας ή φυσιολογικής και ανθρωπίνης αδυναμίας. Άρα επιβεβαιώνεται για μια ακόμη φορά η άποψη που εξέφρασε ο Σιμωνίδης πως:

(2d) Συμφωνώ πως είναι αδύνατον να μείνει κάποιος ενάρετος.

Ο Σωκράτης μετά την ολοκλήρωση της εξέτασης του ποιήματος καλεί τον Πρωταγόρα να εγκαταλείψουν την λυρική και επική ποίηση ως αναξιόπιστη. Και προς επίρρωσιν αυτής της θέσεως παρομοιάζει την ποίηση με την συμποτική δραστηριότητα κατωτέρων πνευματικά ανθρώπων, οι οποίοι εξ αιτίας της ελλείψεως παιδείας δεν μπορούν την ώρα του συμποσίου να αναπτύξουν καμία σοβαρή συζήτηση, πληρώνουν αυλητρίδες να παίζουν τον αυλό, ώστε να αντικαταστήσουν εκείνες την απουσία σοβαρής μεταξύ τους συζητήσεως. Αντιθέτως στα συμπόσια όπου παίρνουν μέρος μορφωμένοι άνθρωποι, τέτοιου είδους μουσικές εκδηλώσεις απουσιάζουν, διότι εκεί λαμβάνουν χώρα σοβαρές συζητήσεις (347c4-e1).

Είναι προφανές ότι για τον Σωκράτη η ποίηση και η μουσική έρχεται να κάνει αισθητή την παρουσία της εκεί όπου δεν μπορεί να πάρει θέση η σοβαρή διαλογική συζήτηση. Η περιφρόνηση και η υποβάθμιση της ποίησης ως τρόπου πειθούς έγινε φανερή και στον τρόπο με τον οποίον ο Σωκράτης αντιμετώπισε τόση ώρα το ποίημα του Σιμωνίδη, όπου έκανε ό,τι ήταν δυνατόν για να το κρίνει με ένα άκρως περιφρονητικό και μειωτικό τρόπο.